

Asia: VN/32825/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Teatterit ry:n lausunto koskee opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevasta lainsäädännöstä vain ehdotetun Kulttuuriviraston osuutta, joka yhdistäisi nykyisen Taiteen edistämiskeskuksen ja Kansallisen audiovisuaalisen instituutin toiminnot.

Hallituksen esityksessä todetaan, että laajan virastouudistuksen ja siihen liittyvien lainsäädäntömuutosten lähtökohtana on toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset ja keskeisenä syynä myös talouden rakenteellinen kestävyysvaje, joka pakottaa valtion hakemaan poikkeuksellisen suuria säästöjä. Suomen Teatterit ry haluaa kyseenalaistaa säästöt perusteluna näin mittavalle uudistukselle. Esityksessä esimerkiksi Kulttuuriviraston osalta on epäselvää, syntyykö yhdistämisestä lainkaan suoria säästöjä, tehtävien ja toimintojen säilyessä pääosin nykyisellään.

Taiteen ja kulttuurin rahoitus on jo nyt pirstaleista ja liian niukkaa toimialan laajuuteen ja vaikuttavuuteen nähden. Taide- ja kulttuurialaan ja erityisesti alan järjestöihin kohdistuvat leikkaukset vuonna 2025 tulevat heikentämään yhä entisestään taiteen ja kulttuurin tukirakenteita, tietopohjaa ja kehittämismahdollisuuksia. Samaan aikaan toteutettava virastouudistus saattaa osaltaan syventää alan yleistä ahdinkoa.

Tehostamisen ja säästöjen ohella huolestuttavaa on, että taiteen autonomian ja taiteen vertaisarvioinnin turvaamista ei ole otettu lähtökohdaksi ehdotuksessa Kulttuurivirastoa koskevaksi lainsäädännöksi. Tämä on ollut kuitenkin keskeinen osa aiempaa lainsäädäntöä Taiteen edistämiskeskukselta. Nyt ehdotettu Kulttuurivirastoa koskeva lainsäädäntö on huomattavan väljä ja siten pitää sisällään riskin taiteen asiantuntemuksen häviämisestä taiteen rahoittamisessa.

Mahdollinen tavoite pidättää ministeriöllä ja virastolla itsellään vahva päätäntävalta esimerkiksi arviointitoiminnan järjestämiseen, pitää sisällään riskin siitä, että toimintaan on helppo halutessaan kohdistaa voimakasta poliittista ohjausta. Taiteen ja taiteilijoiden vapautta on uhattu Euroopassa viime vuosina useissa maissa, ja jopa EU-maista on esimerkkejä, miten voimakas poliittinen ohjaus on vaikuttanut merkittävästi taitelijoiden rahoitusasemaan ja taiteen sisältöihin.

Pohjoismaissa ja Suomessa on pidetty tärkeänä rahoittajan ja taiteen sisällön etäisyyden varmistavaa arm's length / käsivarren mitta -periaatetta. Periaate on turvannut taiteen ja taiteilijoiden autonomian ja vahvistanut käsitystä, että sivistysvaltiossa taidetta rahoitetaan sen itseisarvon vuoksi. Nyt ehdotettu lainsäädäntö mahdollistaisi pahimmillaan käsivarren mitta -periaatteen katoamisen ja antaisi tilaisuuden poliittisille päättäjille – mistä tahansa suunnasta puoluekenttää – ohjata rahoituksella suoraan sitä, millainen taide on toivottavaa ja millainen ei.

Jotta tällainen riski voidaan torjua, tulee ehdotettua lainsäädäntöä tarkentaa erityisesti esitetyn taide- ja kulttuurineuvoston ja sen nimittämisen, toiminnan ja tehtävien osalta. Ehdotuksessa päätösvalta apurahoista keskittyisi taide- ja kulttuurineuvoston yksittäisille jäsenille nykymuotoisen laajan toimikuntalaitoksen sijasta. Lain perusteluissa todetaan, että päätöksenteko pohjautuisi edelleen vertaisarviointiin, mutta päätöksenteon tueksi tarvittavan asiantuntemuksen hankkimisesta ei ole tarkoitus säätää lain tasolla. Uudistuksen yhteydessä käyttöön otettavasta ammattilaisista koostuvasta ns. asiantuntijapankista ei myöskään säädettäisi lain tasolla.

Suomen Teatterit ry toteaa, että laki ei ehdotetussa muodossaan takaa taiteen ja kulttuurin asiantuntemusta eikä laadukkaan vertaisarvioinnin toteutumista tulevassa Kulttuurivirastossa. Lakia tulisi muuttaa erityisesti taide- ja kulttuurineuvoston nimeämisen osalta siten, että lain tasolla varmistettaisiin riittävä asiantuntemus ja säädettäisiin siitä, miten taide- ja kulttuurineuvoston jäseniä ehdotetaan ja nimitään. Lisäksi neuvoston tueksi suunnitellusta asiantuntijapankista ja -paneeleista tulisi säätää tarkemmin myös lain tai asetuksen tasolla. Nykymuodossa lakiesitys ei varmista eri taiteen alojen asiantuntemusta, ei ota kantaa alueelliseen asiantuntemukseen ja jättää ylipäätään kysymyksen vertaisarvioinnin merkityksestä yllättävän vähälle huomiolle. Nykymuodossa lakiesitys uhkaa taiteen ja taiteilijoiden vapautta ja asiantuntemuksen toteutumista rahoituspäätöksiä tehtäessä.

Ehdotus jättää perustettavalle Kulttuurivirastolle myös vapauden päättää alueellisesta toiminnastaan, toimipaikoista ja niiden sijoittumisesta. Kun samaan aikaan toimikuntamuotoa uudistetaan siten, ettei alueellisia taidetoimikuntia jatkossa enää olisi, jättää lakiesitys aidon huolen siitä, miten tulevan Kulttuuriviraston alueellinen läsnäolo ja vaikuttavuus turvataan jatkossa. Ehdotus jättää auki sen, tulisiko Kulttuurivirastolla olla toimintaa myös muualla kuin Helsingissä ja miten tällainen toiminta järjestettäisiin. Jo nyt tiedetään, miten taiteen ja kulttuurin ammattilaisten elämä ja työskentely on keskittynyt erityisesti pääkaupunkiseudulle ja muutamaa muuhun suureen kaupunkiin. Kulttuuriviraston osalta olisi toivonut tarkempaa alueellista painotusta tai edes pohdintaa alueellisten toimintojen mahdollisesta keskittämisestä Helsinkiin.

Suomen Teatterit ry lausuu kantanaan, että ehdotusta laiksi Kulttuurivirastosta ei tule hyväksyä ehdotetussa muodossa. On tärkeää, että taide- ja kulttuurineuvoston toiminnan itsenäisyys turvataan, ja tämän vuoksi lakiehdotuksessa tulisi luetella ne myös tahot, jotka voivat esittää jäseniä neuvostoon. Opetus- ja kulttuuriministeriön tehtävänä olisi tällöin vain vahvistaa neuvoston kokoonpano. Lisäksi neuvostoa tukevista asiantuntijapankista ja -paneeleista tulee säätää laissa ja niiden pääasiallisesta kokoonpanosta asetuksessa. Nyt ehdotetussa lakiluonnoksessa jätetään taide- ja kulttuurineuvoston kokoonpano ja toiminnan rakenne liian avoimeksi. Lakiehdotus tulee muotoilla siten, että neuvoston asiantuntijuus turvataan. Lakiluonnoksessa tulee huomioida lisäksi ehdotettua paremmin alueellisuus sekä varmistaa taiteen eri alojen asiantuntijuuden säilyminen ja taiteen vapaus osana vertaisarviointia ja rahoittamista.

Paavolainen Kaisa
Suomen Teatterit ry